

□■ Cossetània

Biblioteca
Narcís Oller

Narcís Oller
**AL LLAPIS
I A LA PLOMA**

AL LLAPIS I A LA PLOMA

BIBLIOTECA NARCÍS OLLER

NARCÍS OLLER

AL LLAPIS I A LA PLOMA

Pròleg de Josep Camps Arbós

□■ Cossetània

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

COMITÈ EDITOR

Margarida Aritzeta, Rosa Cabré, Enric Cassany,
Josep Maria Domingo, Jordi Ginebra i Magí Sunyer.

EDICIÓ

Roger Roig

Primera edició: novembre del 2023

© del pròleg: Josep Camps Arbós

© d'aquesta edició:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C. de la Violeta, 6 - 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

cossetania@cossetania.com

www.cossetania.com

Fotografia de la coberta: Darreres de Ca Moragas de Valls, 1840-1850.
Autor: Desconegut (feta per un Moragas) / Arxiu particular, fons família Moragas

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-319-0

DL T 823-2023

ÍNDEX

Pròleg, *per Josep Camps Arbós* 7

AL LLAPIS I A LA PLOMA

Història bilingüe 39

A cals padrins 49

Pares i fills 53

Impressió..... 61

La fidelitat..... 65

El senyor Bonnín..... 75

Un borsista..... 77

La reunió de la tiple..... 81

Una visita lúgubre 91

L'obra del Dimoni 99

Similia similibus..... 105

Els traïdorets 111

Un personatge	115
Una sessió espiritista.....	121
Anècdota.....	129
La reforma.....	133
La confessió del poeta.....	137
La confessió d'en Blai Mofeta	141
Llum!	147
La Manela	151
Dos anys després	157
El Rustan	165
A un esnob	171
En Baldomer Galofre.....	175
En Josep Estruch	179
Eleonora Duse.....	185
Troubetzkoy a Barcelona	191

PRÒLEG

*Al llapis i a la ploma: el cant del cigne
de la narrativa de Narcís Oller¹***Narcís Oller en terres noucentistes**

El 14 d'abril de 1918 *Catalana*, setmanari dirigit pel poeta, editor i activista cultural Francesc Matheu, anunciava la publicació de dos fulletons simultàniament, «que ens han cedit per amor a la nostra revista, dues figures de tant relleu en la nostra literatura com l'Apel·les Mestres, el singular poeta, i en Narcís Oller, el novel·lista eminent».² En el cas de Mestres, es tractava del poemari *Tardanies*; en el d'Oller, l'aplec de narracions *Al llapis i a la ploma*. Mesos després, el 10 de novembre, *Catalana* inseria un altre anunci en què s'explicava que «hem acabat de repartir als nostres lectors el volum d'en Narcís Oller *Al llapis i a la ploma* i *La novel·la d'un bibliòfil* d'en Ramon Miquel i Planas, que aquesta Administració s'encarrega de fer relligar per 20 cèntims cada exemplar. Presentant los fulls en bon estat, s'entrega a l'acte el volum relligat».³ No va ser, com podria semblar, un recull confegit de manera precipitada per atendre la petició de Matheu sinó que a les *Memòries* —redactades

¹ Volem expressar el nostre agraïment a la professora Maria Dasca per l'acurada lectura que ha fet de l'original d'aquest pròleg.

² *Catalana*, núm. 2, 14-IV-1918, p. 48.

³ *Catalana*, núm. 32, 10-XI-1918, p. 312.

preferentment entre 1911 i 1916 i que van romandre inèdites fins al 1962— Oller donava notícia d'un «nou aplec» de narracions, *Rurals i urbanes*, publicat el 1914, i «de les que demà figuraran potser en el nou volum que servo avui en cartera».⁴ Amb tota probabilitat es devia tractar del futur *Al llapis i a la ploma*.

Catalana havia nascut poc després de la desaparició del setmanari *La Il·lustració Catalana* el desembre de 1917, liderat també per Matheu, i que s'havia mantingut actiu, durant la seva segona etapa, des de 1903, fins al punt que es pot considerar la nova revista com la continuació natural tant pel que fa referència a qüestions lingüístiques (combatre, sobretot, de la mà de Ramon Miquel i Planas, la reforma lingüística de Pompeu Fabra i de l'Institut d'Estudis Catalans i el subsegüent procés de normativització) com literàries (incorporar escriptors sorgits de les files del vuit-cents i, en menor mesura, del Modernisme com Àngel Guimerà, Pere Aldavert, Dolors Monserdà o Víctor Català). Com bé assenyala Maria Martí Baiget, la majoria dels col·laboradors de *Catalana* «eren hostils a la política cultural del Noucentisme. No estaven d'acord amb les normes institucionals preestablertes ni amb els programes ideològics definits *a priori* per moviments com ara el Noucentisme».⁵ D'acord amb Josep Murgades, hem de convenir que l'animadversió entre els intel·lectuals lligats a la Renaixença i els joves noucentistes no era deguda a un conflicte generacional sinó «a la diferència de projectes a què responien l'un i l'altre moviment, i que no era al capdavant sinó la que separava el catalanisme d'inspiració romàntica i extracció pairal del catalanisme convertit en basa política per la burgesia urbana i industrial».⁶

És en aquest context que cal entendre la contribució d'Oller a *Catalana*. Però no només per l'animadversió cap al moviment noucentista i, en especial, cap al seu ideòleg, Eugeni d'Ors, com es desprèn d'aquest passatge d'una carta adreçada a Matheu des de Puigcerdà el 7 d'agost de

⁴ Narcís Oller, *Memòries*, a cura d'Enric Cassany, Valls, Cossetània, 2014, p. 200.

⁵ Maria Martí Baiget, *Francesc Matheu i la revista Catalana. L'oposició a la normativització del català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 25.

⁶ Josep Murgades, «Sinopsi de l'antinoucentisme històric», *Llengua i Literatura*, núm. 6, 1997, p. 108.

1916, «Allò endemés estava bastant animat. Hi havia a la Garriga, entre altres amics nostres, els Bartomeus, i jo tenia fins l'entreteniment de topar-me alguna vegada (no t'esgarrifis) amb el piramidal Xènius, que era al mateix establiment [el balneari] amb tots els seus nens i la seva senyora, una bona persona, amable i corrent com tantes i, per tant, digna de millor parella»,⁷ sinó també per l'estreta amistat que l'unia amb el director de la revista. No és sobrer recordar que Oller i Matheu van mantenir una relació d'amistat i professional que s'inicià a la dècada dels vuitanta, amb la publicació de *La Papallona*, i que només es va estroncar amb la mort del novel·lista el 1930. Margarida Casacuberta ja va assenyalar fa anys en un article com fou Matheu qui va empènyer Oller «a escriure i a llegir», en tant que «li proporciona notícies i *faits divers* per a les seves narracions, li corregeix els originals, li revisa les proves d'impremta».⁸ Tampoc no podem oblidar que la pràctica totalitat de l'obra olleriana va veure la llum amb el segell de «La Il·lustració Catalana». Casacuberta també fa evident com a partir de 1906, amb l'edició de la darrera novel·la, *Pilar Prim*, la producció literària d'Oller, incloses les *Memòries*, és indestriable de l'ascendent que hi té Matheu, cosa que explica la fidelitat del narrador vallenc al seu editor i a les iniciatives que va promoure.

L'arribada d'*Al llapis i a la ploma* a les llibreries a finals de 1918 es va produir en plena efervescència del Noucentisme com a moviment polític i cultural hegemònic, que, com és sabut, exaltava el passat grecollatí i el Renaixement alhora que refusava el Modernisme i el vuit-cents.⁹ A més, la literatura noucentista va dur a terme una jerarquització dels gèneres literaris en què es posava èmfasi en la poesia, perquè permetia idealitzar la realitat seguint l'estètica arbitrària, mentre que la novel·la

⁷ Fons Francesc Matheu i Fornells, Biblioteca de Catalunya, ms. 2209. Totes les cartes d'Oller a Matheu que citem en aquest treball procedeixen d'aquest fons documental.

⁸ Margarida Casacuberta, «Francesc Matheu, les estratègies d'un editor», dins Ramon Panyella i Jordi Marrugat (ed.), *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, L'Avenç, 2006, p. 92.

⁹ Vegeu Alan Yates, «Sobre la fortuna literària de Narcís Oller», dins *Tradició i talent individual*, Barcelona, Curial, 1997, p. 44-61.

fou bandejada ja que es considerava lligada a uns esquemes realistes. Ho ha remarcat recentment Antoni Isarch: la narrativa que es proposava des de l'òrbita del Noucentisme «defuig la imitació de la realitat, útil només en tant que punt de partida per a la idealització, entesa aquesta com a via de preservació de l'essència artística».¹⁰ Aquest és el motiu pel qual, en paraules d'Alan Yates, «la novel·la queda terminantment prohibida de col·laborar a la construcció de la nova Atenes. [...] Només els novel·listes són separats oficialment de la mobilització política d'artistes i intel·lectuals engegada pel Noucentisme al servei de la Ciutat futura».¹¹ Altrament, els escriptors noucentistes van adoptar un model lingüístic que presentava el contingut des de la mesura i la contenció. Un fet que cal relacionar amb la imprescindible normativització del català que va arrencar Oller en el bàndol antinormista. 1918 és també l'any en què veuen la llum textos que encaixen sense fissures amb els pressupòsits noucentistes: els poemaris *Bella terra, bella gent*, de Josep Carner, i *La ciutat d'ivori*, de Guerau de Liost; el recull d'articles periodístics *Les planetes del verdum*, de Carner; i la novel·la curta *L'abrandament*, de Carles Soldevila, acompanyada d'un pròleg de l'omnipresent «Príncep dels Poetes» en què s'afirmava que el relat «està d'acord amb la més aguda sensibilitat moderna» ja que «dona una versió catalana del benaurat predomini del final del caràcter sobre l'aventura, sobre el lirisme, sobre la transcendència, sobre el virtuosisme descriptiu» alhora que, lingüísticament, la seva riquesa «consisteix no pas en el nombre de paraules, sinó en el nombre de sentits de cada paraula».¹² Des de la poètica noucentista, la ciutat, un dels eixos temàtics que caracteritzen la narrativa olleriana, no esdevindrà un simple marc ambiental sinó que haurà de permetre una construcció simbòlica que incideixi sobre l'urbs real; la *nouvelle* d'Alexandre Plana *A l'entorn de Santa Maria del Mar*, de 1923,

¹⁰ Antoni Isarch, «La narrativa durant el Noucentisme», dins Jordi Castellanos i Jordi Marrugat (directors), *Història de la literatura catalana*, volum VI, Enciclopèdia Catalana / Barcino / Ajuntament de Barcelona, 2020, p. 557.

¹¹ Alan Yates, *Una generació sense novel·la?*, Barcelona, Edicions 62, 1975, p. 113.

¹² Citem de Josep Carner, *El reialme de la poesia*, a cura de Núria Nardi i Iolanda Pelegrí, Barcelona, Edicions 62, p. 143 i 144.

serà un dels màxims exponents d'aquesta proposta. Amb tot, Oller, en el seu epistolari amb Matheu, no s'estarà de lloar algunes de les obres aparegudes en plena efervescència del Noucentisme, significativament aplecs de narracions. Dos exemples serviran per reblar el clau del que afirmem: el 3 de juliol de 1919 valorava de manera positiva *L'argelaga florida*, de Josep Roig i Raventós, un recull de contes rurals amb ressos tremendistes, i la segona sèrie de les *Històries extraordinàries*, de Joan Santamaria, deutora d'Edgar Allan Poe, que «és d'una originalitat dintre ja no sols de la literatura catalana sinó fins de les demés d'Espanya, que és per a nosaltres una vera adquisició»; mentre que el 13 d'agost del mateix any comentava que «M'he llegit després *La parada* d'en Ruyra. No puc ponderar-te lo que m'ha agradat aqueix llibre com a model de dicció catalana». Si focalitzem les publicacions de 1918 en els escriptors de la Renaixença, els coetanis al narrador vallenc, els resultat són, en canvi, ben minsos: a banda del recull d'Oller, només paga la pena esmentar l'estrena de la peça teatral *Al cor de la nit*, d'Àngel Guimerà, que no es pot comptar entre el millor de la seva dilatada producció. Pel que fa referència als novel·listes en actiu de la generació del nostre autor —la que va permetre la restauració del gènere en llengua catalana— només Dolors Monserdà donava senyals de vida, ja que el 1917 publicava *Maria Glòria*; altrament, Josep Pin i Soler havia abandonat el conreu de la novel·la el 1893 després de donar a impremta *Niobe* i no el reprengué fins al 1923 amb *Alicia*.

Al llapis i a la ploma va ser el darrer llibre amb textos originals publicat per Oller. Tenia setanta-dos anys i, d'acord amb la periodització proposada per Rosa Cabré, el recull forma part de la tercera etapa de la seva biografia (1907-1930) en què l'autor abandonà el conreu de la novel·la i es va dedicar a la redacció de les *Memòries*, a aplegar material narratiu divers, i a immernir-se en el gènere teatral amb textos propis i traduccions.¹³ Però també hi va iniciar la revisió de la pròpia obra,

¹³ Les altres dues etapes són: a) de formació i primers temptejos literaris i periodístics (1846-1877), i b) de creació de l'obra narrativa i periodística (1878-1906). Vegeu Rosa Cabré, «Narcís Oller», dins Enric Cassany (dir.), *Panorama crític de la literatura catalana. Segle XIX*, Barcelona, Vicens Vives, 2009, p. 429-447.

potser per rebatre el descrèdit que pensava que la seva obra tenia en els cenacles noucentistes.¹⁴ Ho testimonien sengles cartes adreçades a Matheu: la primera, del 12 de setembre de 1916, en què li notificava que «l'únic que he fet aquesta temporada és esmenar les *Notes de color*, que eren qui ho necessitaven»; la segona, del 6 de setembre de 1919, feia referència a un títol cabdal de la seva narrativa: «Hem passejat, hem estat distrets i jo, mai no diries què he fet? He esporgat de castellanismes (que no n'hi ha pocs) *La febre d'or*, un treball que m'havia dat sempre una gran peresa d'emprendre».¹⁵ El títol del recull, *Al llapis i a la ploma*, fa referència a una metàfora artística —l'ofici de dibuixant o pintor— que ja havia aparegut en els títols dels reculls anteriors: *Croquis del natural* (1879), *Notes de color* (1883), *De tots colors* (1888), *Figura i paisatge* (1897) i *Rurals i urbanes* (1914).¹⁶ Un descriptivisme pictòric que permet a l'autor establir una correlació amb els principis realistes en què volia emmirallar-se: el llapis (el dibuix) i la ploma (l'escriptura); no en va, l'emblema personal que sempre acompanyà els seus llibres fou la imatge d'una càmera fotogràfica. Per a Alan Yates, un títol, com el dels altres aplecs, que «no solament informa moltes “impressions” vivaces, sinó que també implica la preocupació d'Oller pel valor de la seva acti-

¹⁴ Anys a venir Gaziel acusà Oller de ser «un dels més fluixos escriptors en el nostre idioma. En aquest ram darrer, era com un sord de naixença». Citem de Gaziel [Agustí Calvet], «Pròleg», dins Narcís Oller, *Memòries literàries*, Barcelona, Aedos, 1962, p. XXV. Sobre la tan debatuda qüestió de la llengua literària, vegeu Jordi Ginebra i Pere Navarro, «Les limitacions lingüístiques de Narcís Oller», a Magí Sunyer (ed.), *Actes del Col·loqui Narcís Oller*, Valls, Cossetània, 1999, p. 89-106.

¹⁵ Amb l'arribada del nou segle, tal com explicita a les *Memòries*, Oller va iniciar un procés de reflexió al voltant del llenguatge emprat pels nous narradors enquadrats dins del Modernisme, entre els quals destaca els noms de Víctor Català, Joaquim Ruyra i Marià Vayreda, que assolixen una perfecció i una riquesa lingüística a les seves obres que ell creu que mai no havia aconseguit; la raó no és altra que l'ús d'un lèxic que considerava massa senzill i col·loquial.

¹⁶ El 1989 l'editorial Edebé va publicar una antologia de narracions d'Oller, *Contes al llapis i a la ploma*, amb un títol en què s'homenatjava el recull homònim. El volum, val a dir, no contenia cap conte del llibre que estem comentant.

vitat d'escriptor, per la relació art-vida i, en darrer terme, pel paper de l'art i l'artista dins la societat burgesa».¹⁷

Com hem apuntat, *Al llapis i a la ploma* neix d'un encàrrec de Francesc Matheu a Oller per a la revista *Catalana*. L'autor es mostrava en el pròleg, datat el 15 de març de 1918 i marcat per un latent pessimisme, com un escriptor desfasat que presenta «un nou aplec d'aquelles expansions que jo em permetria publicar anys enrere comptant amb la benivolença del públic, que sabia perdonar-me llur major o menor inanitat, fent gràcia al noble impuls que me les dictava». Oller hi reconeix que, en els textos, «hi posava més espontaneïtat que literatura pacient», ja que la seva intenció era entretenir el públic «sense posar de part meva en la labor altra pretensió que la d'estendre cada dia més l'afició al conreu de les nostres lletres», i els qualifica de «literatura simplement amena» —i, afegim nosaltres, en bona part moralitzadora— i, per tant, posa en dubte si «s'ha de fer d'altra manera». Oller també va aprofitar el pròleg per passar comptes amb els models noucentistes que estaven en voga: «Una gran part del que avui apareix en ratlles curtes i llargues com a darrer figurí de l'art d'escriure, sembla, per sa fredor i pel preciosisme de sa forma rebuscada, voler dir que sí». En definitiva, una literatura de la qual «ja prou ens han dit els llibreters que tampoc hi opina el públic». Aquesta crítica a la desconexió lingüística i estètica entre els lectors i els productes que oferia el Noucentisme era compartida amb Vox Populi (pseudònim del seu fill, el també narrador Joan Oller i Rabassa), que l'exposava, amb uns arguments similars, en el primer número de *Catalana*:

Avui, els llibres catalans, per un general, no deixen cap interès popular. Amb prou feines dues-centes persones segueixen d'aprop el virolat i constant espurneig de la nostra literatura. El dilema de Larra «no es llegeix perquè no s'escriu o no s'escriu perquè no es llegeix» no té ja aplicació. S'escriu, s'escriu bastant, però no es llegeix o no es llegeix casi gens. Ja no és la revista que ha mort el llibre, ni el diari que ha mort a l'un i a l'altre. És el llibre que s'ha mort a si mateix, o millor encara, el llenguatge de molts llibres, que els mata en flor.

¹⁷ Alan Yates, «Pròleg», dins Narcís Oller, *Contes*, Barcelona, Edicions 62, 1979, p. 15.

El públic llegeix per delectar-se i estudia per instruir-se. Aquestes dues funcions són diametralment oposades als ulls del públic i no es poden resumir en una. Molts llibres catalans, no obstant [això], les resumeixen. A l'anònim lector, o a l'anònima lectora, els cal el diccionari per entendre'ls. Ademés, els llibres d'avui acostumen a ésser freds o plens d'una complicació filosòfica o simbòlica que és com la decadència del Nord adulterada pel sol del Migdia. I aquesta fredor i aquesta complicació les porta moltes voltes el mateix llenguatge perquè no és lo mateix compondre una obra literària que escriure una obra literàriament.¹⁸

L'edició primigènia d'*Al llapis i a la ploma* contenia vint-i-set narracions que seguien els paràmetres dels reculls anteriors, especialment de *Rurals i urbanes*: un caràcter miscel·lani i el fet d'aplegar textos d'èpoques diverses. L'organització interna del material sembla força calculada; així, seguint l'ordre d'aparició en el llibre, trobem, en primer lloc, els relats, de temàtica i concepció ben diversos tot s'ha de dir (narracions, impressions, descripcions líriques...): «Història bilingüe», «A cals padrins», «Pares i fills», «Impressió», «La fidelitat», «El senyor Bonnín», «Un borsista», «La reunió de la triple», «Una visita lúgubre», «L'obra del dimoni», «*Similia similibus*», «Els traïdorets», «Un personatge», «Una sessió espiritista», «Anècdota», «La reforma», «La confessió del poeta», «La confessió d'en Blai Mofeta» i «Llum!»; segonament, les mostres autobiogràfiques que porten el subtítol «Records de noi»: «La Manela», «Dos anys després» i «El Rustan»; per últim, els textos que exposen l'opinió d'Oller sobre qüestions artístiques: «A un esnob», «En Baldo-mer Galofre», «En Josep Estruch», «Eleonora Duse» i «Troubetzkoy a Barcelona». Bona part dels contes havien estat publicats prèviament en revistes i diaris (*La Il·lustració Catalana*, *La Veu de Catalunya*, *La Renaixensa*, *Calendari Cu-Cut*, *Calendari Català...*), entre 1886 i 1917, encara

¹⁸ Vox Populi [Joan Oller i Rabassa], «Llibres», *Catalana*, núm. 1, 7-IV-1918, p. 22. En el mateix text, Oller i Rabassa assenyalava que ell no es podia considerar un intel·lectual, «fins que algú ens expliqui l'exacta significació d'aquesta paraula d'uns quants anys ençà mal aplicada».

que n'hi havia d'altres d'inèdits.¹⁹ Si bé el recull es trobava als antípodes de les concepcions literàries noucentistes, tampoc el Modernisme hi va deixar una petja profunda; tal com va assenyalar Jordi Castellanos, la reducció del caràcter narratiu (l'anècdota, l'encadenament de causes i efectes) del conte, promogut pels corrents estètics del tombant de segle, «cedeix davant els intents d'accedir o de suggerir l'imprecís, l'evanescent o l'inabastable».²⁰ Per a Oller, en canvi, el que singularitzava el gènere narratiu era el realisme —va fer seva l'afirmació de Saint-Réal, popularitzada per Stendhal, «Un roman: c'est un miroir qu'on promène le long du chemin»—, empeltat, això sí, d'elements romàntics.

El volum va passar força desapercebut entre la premsa, com ho proven les poques ressenyes localitzades. Josep Lleonart, des de *La Revista*, remarcava l'escassetat de material inèdit que contenia *Al llapis i a la ploma* malgrat considerar que «en Narcís Oller no pot ser inoportú de donar-nos coses que ja havíem llegides perquè en elles hi queda la llavor d'una múltiple novetat o renovació individual d'afectes, de llums, d'estacions d'ànima, segons cada llegidor». I en destacava, curiosament, els relats menys lligats a la ficció, «on ens parla de persones i llocs de la ciutat: un artista nostre, la Reforma o d'Ibsen» i, en conseqüència, li reclamava la publicació «d'unes memòries de la seva època».²¹ Una altra crítica al volum és la d'Alfred Opisso, que veu la llum a *La Vanguardia*. D'antuvi, hi destaca un llenguatge allunyat dels paràmetres noucentistes ja que «Oller no ha deformado el *bell catalanesc* con palabras rebuscadas y chocantes extranjerismos; escribe sin ánimos de dejar a oscuras al lector con la arbitrariedad de su léxico y captarse la admiración de los *snobs*». També hi posa l'accent en la varietat temàtica de les narracions, «pues si algunos cuadritos son deliciosos por el gracejo con que están trazados, en otros, por el contrario, se llega hasta el mayor grado de lo terrorífico, pero no a la manera de Edgardo Poe, subjetivo,

¹⁹ En apèndix donem les referències senceres de les revistes i diaris on van ser publicats prèviament els textos d'*Al llapis i a la ploma*.

²⁰ Jordi Castellanos, «Pròleg», dins *Antologia de contes modernistes*, Barcelona, Edicions 62, 1987, p. 11.

²¹ Josep Lleonart, «Els llibres», *La Revista*, núm. 85-87, 1-V-1919, p. 115.

cerebral, sino dentro de la más sencilla naturalidad», i el realisme que les vertebrava, «lo cual equivale a decir que estos cuadros están arrancados de la realidad con todo lo que caracteriza el estado psicológico y en su verdadero medio ambiente, ya de Barcelona, ya de otras partes de nuestra región». ²² La darrera ressenya és obra d'Anton Busquets i Punset i va aparèixer al diari de Manresa *El Pla de Bages*. Per al crític, els textos que conformen el recull mostren dues tipologies, «narracions i estudis»: pel que fa a la primera, «el llibre conté veritables quadros i contes dignes germans dels que més fama hagin pogut alcançar-li al costat de ses grans novel·les»; quant a la segona, «al davall de tot del llibre hi ha ses opinions concretes en matèria d'art, en quins afers don Narcís Oller n'és una latent autoritat en tot temps i en tota ocasió». Per tot plegat, la valoració final de Busquets i Punset és altament positiva: «el lector ja gaudirà d'una promesa que es tornarà realitat a l'anar entrant llibre endins amb la dolça emoció de records ben estergit i de notes d'actualitat ben esponjoses, sinceres i espontànies que responen, de sobres, a lo que son autor les destinava, que, segons ell confessa amb molta modèstia, eren per entretenir bonament al públic, qui sabia perdonar-li la major o menor inanimat d'elles». I, malgrat que es pot considerar *Al llapis i a la ploma* com el «testament literari» de l'autor, el crític l'encoratja a produir «obres noves de la seva ploma sempre dúctil i pintoresca». ²³ Acabem aquest raport sobre la recepció crítica amb l'opinió d'Alfons Maseras, que, en la seva biografia de l'autor vallenc, escrivia a propòsit d'aquest volum i de l'anterior, *Rurals i urbanes*:

Aquests dos volums de contes i notes, que clouen la seva obra d'imaginació, són el fruit del seu recobriment literari i de la seva fidelitat al seu credo estètic. Hom hi troba la mateixa gerdor de la juvenesa, la mateixa força vital, el mateix panteix de la realitat. I així la seva obra original es

²² Alfredo Opisso. «Letras Catalanas. Bibliografía», *La Vanguardia*, 9-5-1919, p. 14.

²³ Anton Busquets i Punset, «Llibres nous», *El Pla del Bages* [desembre de 1918-inicis de 1919]. Un exemplar d'aquesta ressenya s'ha conservat al Fons Narcís Oller, dipositat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. El fet que es tracti, però, d'un retall de diari sense dates i que, a més, no existeixi una col·lecció sencera d'*El Pla de Bages*, ens ha impedit datar el text amb més precisió.

manté sempre al mateix nivell de dignitat artística, sense caigudes, sense defallences. Narcís Oller pot estar-ne satisfet.²⁴

El 1929 *Al llapis i a la ploma* passà a formar part, amb *Rurals i urbanes*, del volum IX de les *Obres completes* d'Oller. Els editors, però, no només van retocar gramaticalment i estilística el text primigeni, sinó que també van fer-hi canvis en la seva estructura. Així, van despullar del volum de 1918 els relats «A un esnob», «En Baldomer Galofre», «En Josep Estruch», «Eleonora Duse» i «Troubetzkoy a Barcelona», que van ser integrats a una nova secció que duia per títol *Vària*, mentre que «La Manela», «Dos anys després» i «El Rustan» van ser desplaçats al volum VII, ja que passaren a formar part, amb textos procedents de reculls anteriors, de la secció *Records de noi*, que aplegava la totalitat dels relats encapçalats per aquest epígraf.

Un retrat de la Barcelona del tombant de segle

Un dels llocs comuns de la bibliografia Narcís Oller és considerar l'autor vallenc com el millor cronista de la transformació que va experimentar Barcelona des de l'enderrocament de les muralles el 1856 fins a les dècades inicials del segle XX. Una afirmació que podem sintetitzar amb aquestes paraules de Maurici Serrahima: «un altre dels temes que s'hi repeteixen és el renovellament de la vida i la creixença de la gran ciutat, amb tota la transformació social que n'és la conseqüència»;²⁵ no en va Sergi Beser ja va editar el 1965 una selecció de textos ollerians amb el títol *La societat catalana de la Restauració*. Ara bé, la consideració de

²⁴ Alfons Maseras, *Vida de Narcís Oller*, a cura de Montserrat Corretger, Tarragona, El Mèdol, 1996, p. 87. La biografia va ser redactada entre el 21 d'octubre i el 5 de desembre de 1938 però, com assenyala Corretger en la introducció, la diversitat de fonts utilitzades permet suposar un temps de preparació força superior al de l'escriptura. El text no va ser publicat fins al 1996, coincidint amb el 150è aniversari del naixement de l'autor.

²⁵ Maurici Serrahima, «El món de Narcís Oller», dins Narcís Oller, *Obres completes*, Barcelona, Selecta, 1948, p. 1466.